

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2020.2.41>**Л. М. Токмілова**суддя Одеського окружного адміністративного суду,
аспірант кафедри адміністративного та фінансового права,
Національного університету «Одеська юридична академія»

НОРМАТИВНО-СТАТУСНІ ГАРАНТІЇ ОСІБ, ЯКІ Є ІНШИМИ УЧАСНИКАМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА НА ПІДСТАВІ ЗАЙМАНОЇ ПОСАДИ В АПАРАТІ СУДУ

У статті досліджено особливості нормативно-статусних гарантій осіб, які є іншими учасниками адміністративного судочинства на підставі займаної посади в апараті суду.

Встановлено, що такі гарантії виражено через сукупність правових норм та принципів, зокрема: статус інших учасників адміністративного судочинства, порядок його набуття, підстави залучення до розгляду конкретної адміністративної справи, забезпечення умов для виконання службових обов'язків.

Визначено, що проявом нормативно-статусних гарантій осіб, які є іншими учасниками адміністративного судочинства на підставі займаної посади в апараті суду є особливий порядок призначення та звільнення; особливий порядок залучення до розгляду адміністративної справи; особливий порядок державного захисту; можливість підвищення кваліфікації та інші.

Досліджено специфіку прийняття на посаду секретаря судового засідання та судового розпорядника, а також помічника судді.

Розглянуто судову практику розгляду справ з поновлення помічника судді на посаді, та як наслідок встановлено, що рівень гарантування статусу помічника судді є досить низьким, що пов'язано з відсутністю чіткого алгоритму його звільнення з посади.

Визначено, що гарантією процесуальних прав інших учасників адміністративного судочинства є їх взаємозамінюваність, що одночасно сприяє здійсненню належного розгляду адміністративної справи шляхом створення належних умов для проведення судового засідання та забезпечення додержання особами, які перебувають у суді, встановлених чинним законодавством та правилами внутрішнього розпорядку роботи суду під час здійснення судом судочинства.

Обґрунтовано основні аспекти взаємозамінюваності учасників адміністративного судочинства, які беруть участь у справі на підставі зайняття посади в апараті суду.

Запропоновано вдосконалення нормативно-правового забезпечення гарантій осіб, які є іншими учасниками адміністративного судочинства на підставі займаної посади в апараті суду шляхом внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України та Закону України «Про судоустрій та статус суддів».

Ключові слова: *нормативно-статусні гарантії, адміністративне судочинство, помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, самовідвід.*

Постановка проблеми. Прагнення законодавця до удосконалення правових засад адміністративного судочинства України неодноразово змінювало вектор у нормативно-правовому визначенні гарантій діяльності осіб, які є іншими учасниками адміністративного судочинства. При цьому особливої актуальності набуває дослідження нормативно-статусних гарантій осіб, які є іншими учасниками адміністративного судочинства на підставі займаної посади в апараті суду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню гарантій осіб, які є іншими учасни-

ками адміністративного судочинства присвячено праці таких вчених, як: В.В. Головченка, Ю.О. Гурджі, В.О. Гринюка, С.В. Ківалова, Д.А. Козачук, А.О. Неугоднікова, А.Ю. Осадчого, М.І. Смокович, І.В. Топор, Н.Б. Писаренко та багатьох інших. Проте, проблематика визначення нормативно-статусних гарантій означених суб'єктів залишилась поза увагою наукових розвідок.

Метою статті є дослідження сучасного стану нормативно-статусних гарантій забезпечення процесуальних прав осіб, які є іншими учасниками адміністративного судочинства на підставі

займаної посади в апараті суду, внесення пропозицій щодо їх удосконалення.

Виклад основного змісту. Нормативно-статусні гарантії забезпечення процесуальних прав осіб, які є іншими учасниками адміністративного процесу на підставі займаної посади в апараті суду виражено через сукупність правових норм та принципів, якими визначено: статус цих учасників адміністративного судочинства, порядок його набуття, підстави залучення до розгляду конкретної адміністративної справи, забезпечення умов для виконання службових обов'язків.

Нормативно-статусні гарантії забезпечення процесуальних прав осіб, які є учасниками адміністративного процесу на підставі займаної посади в апараті суду мають прояв у заходах, яких спрямовано на: 1) особливий порядок призначення та звільнення; 2) особливий порядок залучення до розгляду адміністративної справи; 3) можливість притягнення до відповідальності осіб, які проявляють неповагу або іншим чином неетично ведуть себе по відношенню до працівників апарату суду, які є учасниками адміністративного судочинства; 4) особливий порядок державного захисту працівників апарату суду, які є учасниками адміністративного судочинства; 5) можливість підвищення кваліфікації працівників апарату суду, які є учасниками адміністративного судочинства тощо.

Щодо судового розпорядника та секретаря судового засідання, то Законом України «Про судоустрій та статус суддів» (п. 11 ст. 155) їх віднесено до працівників апарату суду [1], а у відповідних посадових інструкціях [2; 3] – визначено в якості посадової особи апарату суду, статус якої визначається Законом України «Про державну службу» [4] з урахуванням встановленої специфіки.

Виходячи з функціональних обов'язків судового розпорядника та секретаря судового засідання, вимог, що висуваються до осіб при вступі на вказані посади (ступінь вищої освіти не нижче молодшого бакалавра або бакалавра в галузі знань «Право», вільне володіння державною мовою), очевидно, що означені посади прирівнюються до посади державної служби категорії «В». Щодо помічника судді, то первинно його процесуальний статус закріплено Законом України «Про судоустрій та статус суддів» (ст. 157) [1], КАС України (ст. 62) [5] як статус особи, що здійснює підготовку справи до розгляду та забезпечує підготовку та організаційне забезпечення судового процесу. Про те, що помічника судді наділено

статусом працівника апарату суду, що займає посаду патронатної служби йдеться виключно у положеннях наказу Державної судової адміністрації України «Про затвердження Типового положення про апарат суду» [6] та рішенні Ради суддів України, яким затверджено «Положення про помічника судді» [7].

Доцільно звернути увагу на те, що статус «помічника судді» може тлумачитися з позиції широкого та вузького підходу. Виходячи з широкого підходу, помічником судді буде вважатися: помічник судді (як працівник патронатної служби у суді, який забезпечує виконання суддею повноважень щодо здійснення правосуддя); помічник голови суду (як працівник патронатної служби, який забезпечує виконання суддею, обраним у встановленому порядку головою суду, адміністративних повноважень, а також повноважень щодо здійснення правосуддя); помічник заступника голови суду (як працівник патронатної служби, який забезпечує виконання суддею, обраним у встановленому порядку заступником голови суду, адміністративних повноважень, визначених головою відповідного суду, а також повноважень щодо здійснення правосуддя); помічник судді – члена Ради суддів України (як працівник патронатної служби, який забезпечує виконання суддею – членом Ради суддів України, обраним у встановленому порядку з'їздом суддів України, його обов'язків члена Ради суддів України, а також повноважень щодо здійснення ним правосуддя); помічник секретаря судової палати апеляційного суду (як працівник патронатної служби, який забезпечує виконання суддею, обраним у встановленому порядку секретарем судової палати, повноважень, визначених законодавством, головою відповідного суду, а також повноважень щодо здійснення правосуддя). У вузькому значенні помічником судді є виключно працівник апарату суду, який займає посаду патронатної служби та забезпечує виконання повноважень щодо здійснення правосуддя [7]. Для цілей цього дослідження, використано вузький підхід до визначення сутності правового статусу помічника судді.

Визначаючи специфіку призначення секретаря судового засідання та судового розпорядника, слід зазначити, що їх вступ на державну службу в судових органах здійснюється шляхом призначення громадянина України на посаду за результатами конкурсу наказом голови відповідного суду [2]. Конкурсний порядок означає, що добір кандидатів на зайняття посади секретаря судового засідання або судового розпорядника

відбувається відповідно до встановленої процедури, яка включає такі стадії: 1) прийняття рішення про оголошення конкурсу; 2) оприлюднення оголошення про проведення конкурсу; 3) прийняття та розгляд інформації від осіб, які бажають взяти участь у конкурсі; 4) проведення тестування та визначення його результатів; 5) розв'язання ситуаційних завдань та визначення їх результатів; 6) проведення співбесіди та визначення її результатів; 7) складення загального рейтингу кандидатів; 8) визначення переможця (переможців) конкурсу; 9) оприлюднення результатів конкурсу про визначення переможця (переможців) конкурсу або відсутність переможця конкурсу, відсутність визначених Комісією або конкурсною комісією [8].

Щодо порядку призначення помічника судді, то означений механізм передбачає здійснення добору на вказану посаду виключно суддею (ч. 3 ст. 157 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» [1]). Натомість, саме керівник апарату суду призначає на посаду та звільняє з посади працівників апарату суду, застосовує до них заохочення та накладає дисциплінарні стягнення [6].

Таким чином, помічник судді призначається на посаду та звільняється з посади керівником апарату відповідного суду за поданням судді. У поданні на призначення помічника судді зазначаються: прізвище, ім'я та по батькові, дата народження, громадянство, володіння державною мовою, посада, яку займає особа на момент внесення подання, посада, на зайняття якої претендує особа [7]. Призначення не є автоматичним: якщо керівником апарату суду буде встановлено невідповідність особи встановленим вимогам, він може відмовити судді в задоволенні подання про призначення на посаду помічника судді; якщо службою управління персоналом в ході проведення перевірки документів буде встановлено їх неупорядкованість та/або подано документи, що не відповідають встановленим вимогам, подання судді не розглядається.

Щодо забезпечення статусу помічника судді, існує певна суперечність у його підзвітності. Відповідно, помічники суддів з питань підготовки справ до розгляду підзвітні лише відповідному судді (Закон України «Про судоустрій та статус суддів» [1]), щодо дотримання трудової дисципліни та правил внутрішнього трудового розпорядку суду, помічник судді підзвітний та підконтрольний керівнику апарату суду в межах його повноважень, (положення про помічника судді). Крім того, фінансове та кадрове забезпечення

помічника судді (йдеться про відпустки, премії тощо) як працівника апарату суду залежать від розсуду керівника апарату [7]. Більше того, саме керівник апарату суду створює належні умови для виконання помічником судді своїх посадових обов'язків і підвищення рівня його професійної компетентності в Національній школі суддів України. Аналогічних зобов'язань для судді, який рекомендував у поданні до керівника апарату суду особу на зайняття посади помічника судді не має.

З цього приводу, слід погодитись з пропозицією О.М. Радченко, яким стверджено, що при доборі помічника судді витрачає свій час на пошук та оцінку особи, яку він хоче мати своїм помічником, здійснює оцінку тих знань і навичок, котрі, як він вважає, повинен мати його помічник, звертає увагу на особистісні та психологічні особливості особи, яка претендує на посаду помічника [9, с. 15].

Щодо втрати статусу помічника судді, зазначимо наступне. Відповідно, особа звільняється з посади помічника судді керівником апарату відповідного суду за поданням судді. Одночасно, нормативно встановлено, що помічник судді призначається на посаду на строк повноважень безпосереднього керівника та не довше ніж на період перебування безпосереднього керівника у штаті суду [7]. Тобто, помічник судді може бути звільнений керівником апарату суду виключно за поданням судді, але якщо суддя не надав подання та припинив свої повноваження (наприклад, у зв'язку зі смертю), помічник судді також повинен бути звільнений.

З метою гарантування прав особи, яка займає посаду помічника судді, нормативно передбачено можливість переведення його на іншу посаду у апараті суду, яка не належить до посад державної служби (включаючи виконання повноважень додаткового помічника іншого судді (суддів), у якого (яких) найбільше судове навантаження). Якщо ж особа не надає згоду на переведення, а суддя до якого його прикріплено відсутній або такий що припинив здійснення відправлення правосуддя, то її буде звільненню з посади на підставі п. 2 ч. 1 ст. 36 Кодексу законів про працю України [7].

Виходячи з вищезазначеного, можна констатувати низький рівень гарантування статусу помічника судді, що пов'язано з відсутністю чіткого алгоритму його звільнення з посади. Підтвердженням цього є судова практика розгляду справ з поновлення помічника судді на посаді. Наприклад, у справі № 308/4431/17

Великою Палатою Верховного Суду було розглянуто справу за позовом до Апеляційного суду Закарпатської області про скасування наказу про звільнення, поновлення на роботі. Позивач вважала, що наказ про звільнення є незаконним і таким, що не відповідає чинному законодавству та грубо порушує її права, оскільки на момент звільнення письмової відмови у призначенні помічником судді не надходило і вказаний суддя перебуває у штаті суду. Як наслідок, не зважаючи на аспект підвідомчості розгляду справ даної категорії, Великою Палатою Верховного Суду звернуто увагу на те, що суддею не було внесено подання про звільнення позивачки з посади помічника, а звільнення без такого подання є неправомірним [10].

З метою встановлення нормативно-статусних гарантій забезпечення прав помічника судді, доцільним є внесення змін до Положення про помічника судді такого змісту: «7. Помічник судді призначається на посаду та звільняється з посади керівником апарату відповідного суду. Призначення на посаду помічника судді здійснюється на підставі проведення конкурсного відбору наказом керівника апарату відповідного суду. До документів, які мають бути подані кандидатом на зайняття посади помічника судді віднесено рекомендацію судді»; та ч. 3 ст. 157 Закону України «Про судоустрій та статусу суддів» такого змісту: «Помічник судді призначається на посаду та звільняється з посади керівником апарату відповідного суду».

Вказані зміни, дозволять більш повно гарантувати особі, яка займає посаду помічника судді її права. Більше того, невдала плутанина з обов'язковим поданням судді як для призначення, так і для звільнення призводить лише до погіршення стану дотримання законності в означеній сфері.

Особливий порядок залучення секретаря судового засідання, судового розпорядника та помічника судді до розгляду конкретної адміністративної справи в якості засобу гарантування їх процесуальних прав полягає у наступному.

Гарантією процесуальних прав зазначених учасників адміністративного судочинства є їх взаємозамінюваність, що одночасно сприяє здійсненню належного розгляду адміністративної справи шляхом створення належних умов для проведення судового засідання та забезпечення додержання особами, які перебувають у суді, встановлених чинним законодавством та правилами внутрішнього розпорядку роботи суду під час здійснення судом судочинства.

Відповідно, взаємозамінюваність учасників адміністративного судочинства, які беруть участь у справі на підставі зайняття посади в апараті суду полягає у наступному: до участі в адміністративному процесі головуючим у судовому засіданні може залучатися судовий розпорядник, а у відсутності в судовому засіданні розпорядника його функції виконує секретар судового засідання (ст. 64. КАС України) [5]; до участі в адміністративному процесі за дорученням судді (головуючого у судовій колегії) за відсутності секретаря судового засідання його повноваження може здійснювати помічник судді (ст. 62. КАС України) [5].

Таким чином, помічник судді, який виконує функції секретаря судового засідання може виконувати функції судового розпорядника. У такому випадку, на нього поширюватимуться усі гарантії, якими забезпечено процесуальні права секретаря судового засідання.

Щодо залучення секретаря судового засідання та судового розпорядника до участі в розгляді конкретної адміністративної справи, то зазначене здійснюється на підставі рішення керівника апарату суду [7]. Слід враховувати те, що оптимальним критерієм комплектування судів посадами судових розпорядників є співвідношення однієї посади розпорядника до двох посад суддів [11]. В свою чергу, помічник судді слідує за суддею до якого його прикріплено. Відповідно, слід виходити з положень про визначення судді або колегії суддів (судді-доповідача) для розгляду конкретної справи. Зазначене здійснюється відповідно до ст. ст. 18 та 31 КАС України з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційною системою (автоматизований розподіл справ) з урахуванням спеціалізації та рівномірного навантаження для кожного судді, за принципом випадковості та в хронологічному порядку надходження справ [5]. Як наслідок, результати автоматизованого розподілу (повторного розподілу) справи оформлюються протоколом, у якому визначається, крім іншого, інформація про визначення судді, судді-доповідача. Таким чином, помічник судді залучається до справи автоматично.

Висновки і пропозиції. Встановлено, що нормативно-статусні гарантії забезпечення процесуальних прав осіб, які є учасниками адміністративного процесу на підставі займаної посади в апараті суду мають прояв у заходах, яких спрямовано на: 1) особливий порядок призначення та звільнення; 2) особливий порядок

залучення до розгляду адміністративної справи; 3) можливість притягнення до відповідальності осіб, які проявляють неповагу або іншим чином неетично ведуть себе по відношенню до працівників апарату суду, які є учасниками адміністративного судочинства; 4) особливий порядок державного захисту працівників апарату суду, які є учасниками адміністративного судочинства; 5) можливість підвищення кваліфікації працівників апарату суду, які є учасниками адміністративного судочинства тощо.

Обґрунтовано необхідність внесення змін до: а) Положення про помічника судді такого змісту: «7. Помічник судді призначається на посаду та звільняється з посади керівником апарату відповідного суду. Призначення на посаду помічника судді здійснюється на підставі проведення конкурсного відбору наказом керівника апарату відповідного суду. До документів, які мають бути подані кандидатом на зайняття посади помічника судді віднесено рекомендацію судді»; б) ч. 3 ст. 157 Закону України «Про судоустрій та статусу суддів» такого змісту: «Помічник судді призначається на посаду та звільняється з посади керівником апарату відповідного суду».

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 10.12.2019 р.).
2. Про затвердження Типових посадових інструкцій працівників апарату місцевого загального суду: Наказ Державної судової адміністрації України від 20.07.2005 р. № 86. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0086750-05#Text>. (дата звернення: 11.12.2019 р.).
3. Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників: Наказ Державної судової адміністрації України від 20.07.2017 р. № 815. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0815750-17#n14>. (дата звернення: 13.12.2019 р.).
4. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>. (дата звернення: 13.12.2019 р.).
5. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>. (дата звернення: 13.12.2019 р.).
6. Про затвердження Типового положення про апарат суду: Наказ Державної судової адміністрації України від 08.02.2019 р. № 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0131750-19#Text>. (дата звернення: 10.12.2019 р.).
7. Про затвердження Положення про помічника судді: Рішення Ради суддів України від 18.05.2018 р. № 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr021414-18#Text>. (дата звернення: 10.12.2019 р.).
8. Про затвердження Положення про проведення конкурсів для призначення на посади державної служби у судах, органах та установах системи правосуддя: Рішення Вищої Ради правосуддя від 05.09.2017 р. № 2646/0/15-1. URL: <http://www.vru.gov.ua/act/11171> (дата звернення: 15.12.2019 р.).
9. Радченко О.М. Помічник судді суду загальної юрисдикції: шляхи удосконалення правового статусу. *Судова апеляція*. 2014. № 3. С. 11–16.
10. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13.03.2019 р. у справі № 712/7385/17. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/81013819308/4431/17>. (дата звернення: 21.12.2019 р.).
11. Про затвердження Норм комплектування судів загальної юрисдикції посадами старших судових розпорядників та судових розпорядників: Наказ Державної судової адміністрації України від 12.07.2005 р. № 79. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0079750-05#Text>. (дата звернення: 15.12.2019 р.).

Tokmilova L. M. Regulatory and status guarantees of persons who are other participants in administrative judiciary on the basis of a position in the court office

The article examines the features of regulatory status guarantees of persons who are other participants in administrative proceedings on the basis of their position in the court staff.

It is established that such guarantees are expressed through a set of legal norms and principles, in particular: the status of other participants in administrative proceedings, the procedure for its acquisition, the grounds for involvement in a particular administrative case, providing conditions for performance of official duties.

It is determined that the manifestation of normative-status guarantees of persons who are other participants in administrative proceedings on the basis of their position in the court staff is a special procedure for appointment and dismissal; special procedure for involvement in the administrative case; special order of state protection; opportunity for advanced training and others.

The specifics of hiring a court clerk and a court administrator, as well as an assistant judge have been studied.

The case law on the reinstatement of an assistant judge has been considered, and as a result it has been established that the level of guaranteeing the status of an assistant judge is rather low due to the lack of a clear algorithm for his dismissal.

It is determined that the guarantee of procedural rights of other participants in administrative proceedings is their interchangeability, which also contributes to the proper consideration of administrative cases by creating appropriate conditions for the trial and ensuring compliance with persons in court established by applicable law and rules of procedure of the court during the implementation of the court litigation.

The main aspects of interchangeability of participants in administrative proceedings, who participate in the case on the basis of holding a position in the court staff, are substantiated.

It is proposed to improve the legal framework for guarantees of persons who are other participants in administrative proceedings on the basis of their position in the court staff by amending the Code of Administrative Procedure of Ukraine and the Law of Ukraine «On the Judiciary and the Status of Judges».

Key words: *normative-status guarantees, administrative proceedings, assistant judge, secretary of the court session, court administrator, resignation.*